

ב"ה

פרשת קרח

העיני האנשים ההם... לא נעלה
קרח טז, יד.

החיוב של "דרך ארץ קדמה לתורה"

איתא בגמרא^[1] "מאי דכתיב^[2] מִלְּפָנָיו (מלמדנו^[3]) מִבְּהֶמוֹת אֶרֶץ וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יִתְקַמְּנוּ... אילמלא לא ניתנה תורה היינו למדים צניעות מחתול וגזל מנמלה כו", "שנתן בהם חכמה להורות לנו"^[4].

ולכאורה, אינו מובן: לאחרי שניתנה תורה - למאי נפקא מינא מה היה "אילמלא לא ניתנה תורה"!?!

ויש לומר, שענין זה נוגע גם לאחרי שניתנה תורה... שיש ענינים שאף שאינם בכלל מצוות... - מכל מקום, יש חיוב ללמדם "מבהמות ארץ ומעוף השמים", "שנתן בהם חכמה להורות לנו".

...ובהקדמה - שיש חילוקי דעות "אימתי היה איוב" (שבספרו נאמר "מִלְּפָנָיו מִבְּהֶמוֹת אֶרֶץ גו"), "בימי אברהם היה... מעבדי פרעה היה ומגדולי פמלייא שלו... מעולי גולה היה וישראל היה"^[5], ועל פי זה, להדקדקה שישראל היה, ולאחרי זמן מתן תורה - בהכרח לומר שמה שנאמר בספרו "מִלְּפָנָיו מִבְּהֶמוֹת אֶרֶץ גו" נוגע גם לישראל. ובשתים:

(א) ביחס לשכר ועונש - שבענינים אלו שקיומם צריך להיות גם "אילמלא לא ניתנה תורה", ענינים שיכולים ללמדם "מבהמות ארץ ומעוף השמים", העובר עליהם, חס ושלום, מקבל עונש חמור יותר. ועל דרך לשון חכמינו ז"ל^[6] "כמתוקנין שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם" - להדגיש את חומר הדבר, ובמילא, מגיע עונש חמור יותר.

[ויש לומר דוגמתו בציוויי התורה גופא - מצוות השייכים לסוג ד"משפטים", שקיומם מוכרח גם על פי שכל, ואולי גם הסוג ד"עדות", לזכר נס וכיוצא בזה, שתוכנו - הכרת תודה, כפי המתחייב גם בשכל האנושי].

ב) גם לאחרי נתינת התורה ישנם ענינים שאינם נכללים בחיובי התורה, ואף על פי כן, קיומם מוכרח מצד הכרח השכל. ולדוגמא:

1) בדיני מִקְח וּמְמָכָר - "נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות, יכול לחזור בו, אבל אמרו מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדיבורו"^[7], כלומר, מצד דיני התורה יכול לחזור בו מדיבורו כדי לקבל בחזרה פרוטה אחת, ואינו עובר על איסור לאַו וכיוצא בזה, ומכל מקום, מדגישים שזוהי הנהגה המתאימה לדור המבול ודור הפלגה, שלכן, צריך לקבל על עצמו "מי שפָּרַע"!

2) החיוב לזון בניו ובנותיו - אינו אלא עד שיהיו בני שש שנים^[8], ובמילא, כשאינו מפרנסם לאחרי שנעשו בני שש שנים, אינו עובר איסור לאו וכיוצא בזה, ומכל מקום, "מכריזין^[9] עליו בציבור ואומרים פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן את אפרוחיו"!

3) חינוך - אינו חיוב ומצוה מן התורה (אלא מדרבנן)^[10], ואף על פי כן מובן וגם פשוט (גם לולי החיוב שחייבו חכמים לחנך בניו ובנותיו) שכל אדם יחנך את בניו ובנותיו בדרך הטוב והישר, ובלשון הכתוב^[11] - "לפני מתן תורה - "יצוה את בניו ואת אחרייו לעשות צדקה ומשפט", אלא, שחינוך זה אינו בגדר של מצוה, כי אם, חיוב המוכרח על פי שִׁכְל, מצד ישובו של עולם (דלא גרע מהחיוב האנושי לזון את בניו כ"עוף השמים"). ועל דרך זה בנוגע לחינוך במצוות - ששִׁכְל הפשוט מחייב לעשות כל מה שביכלתו ויתר מכפי כחו לחנך את בניו ובנותיו בדרך התורה, אף שמדין תורה לא שייך חיוב של הכשר והכנה קודם חלות החיוב במצוות^[12]... (אלא, שחכמים הוסיפו וחידשו חיוב שהוא בגדר של מצוה, מצוה מדרבנן).

[ועל פי זה יש לבאר דיוק הלשון בפתגם כבוד קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו עדן^[13], כשם שהנחת תפילין בכל יום מצוה מדאורייתא על כל יהודי, כמו כן חוב גמור על כל יהודי לחשוב חצי שעה בכל יום אודות חינוך בניו ובנותיו כו' - "חוב גמור" דייקא, היינו, שאינו מדגיש את גדר המצוה, (מדרבנן על כל פנים, בהתאם לדוגמא מהנחת תפילין, מצוה מדאורייתא), כי אם, "חוב גמור", אפילו מצד גדר השכל האנושי.

ולהעיר גם ממה שכתוב בצוואתו^[14] מדברי השל"ה^[15] ש"הנשים מְצוֹת על תוכחת בניהם כמו האב ויותר מהם מטעם שהם פנויות ומצויות יותר בבית כו' - דיש לומר, שהפירוש ד"מְצוֹת" הוא על דרך "חוב גמור" הנזכר לעיל, ולא לגדר מצות חינוך (מצוה מדרבנן) שאינה אלא על האב].

4) ובכללות יותר - כל הענינים שאינם בגדר מצוה, כי אם, בגדר ד"דרך ארץ (ש)קדמה לתורה"^[16], כמו כל עניני הנהגות ישרות כו', "שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כולם"^[17], "לא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים, לפי שמצות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין, ובהכרח חייב לעשות כן, ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים" (אלא, ש"החכמים זכרונם לברכה כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו, ומהם שעשו אותם בדין גמור, ומהם לכתחילה ודרך חסידות"^[18], כולל גם מה שלמדים מעניני העולם, כמו שכתוב בסיום וחותם מסכת אבות (שתחלתה - "משה קבל תורה מסיני" "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו", אפילו עֲלָה המתגלגל על הארץ (על ידי הרוח, או על ידי רגל האדם או רגל הבהמה)^[19], שגם בענין זה ישנו לימוד בתורה, ולכל לראש - שגם פרט הכי קטן נוגע לכוונת הבריאה כולה.

[ויש לומר, שבענינים אלו שחיוכם אינו בגדר מצוה, יש עילוי - מצד שְׁרָשָׁם כו' - לגבי הענינים שחיוכם בגדר מצוה. וענין זה בא לידי ביטוי בכך שהמצוות הם במספר מצומצם - תרי"ג מצוות (מן התורה, ושבע מצוות מדרבנן), ואילו הענינים שאינם בגדר מצוה הם בריבוי מופלג (על דרך החילוק ד "שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וְשִׁמְנִים פִּלְגָשִׁים וְעֲלָמוֹת אֵין מְסָרִי"^[20]), מפני ששרשם מבחינה שלמעלה ממדידה והגבלה כו'].

קטע משיחת יום ב' דחג השבועות, רשימת השומעים בלתי מוגה.
תו"מ ה'תשמ"ז ח"ג ע' 429

^[1] עירובין ק, סע"ב.
^[2] איוב לה. יא.
^[3] פרש"י (עירובין ואיוב) שם.
^[4] פרש"י עירובין שם.
^[5] כ"ב טו. א. ירושלמי סוטה פ"ה ה"ו.
^[6] סנהדרין לט, סע"ב.
^[7] כ"ב רפ"ד. רמב"ם הל' מכירה רפ"ו.
^[8] כתובות סה. ב. רמב"ם הל' אישות פ"ב ה"ד.
^[9] כתובות מט. ב. רמב"ם שם.
^[10] נזיר כט. א. רמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ט. שו"ע אדה"ז או"ח הל' שבת שם"ג ס"ב. וראה אנציק' תלמודית ערך חנוך בתחלתו. ושי"ן.
^[11] וירא יח, יט.
^[12] קונטרס משיחות אחשי"פ ושי"פ שמיני.
^[13] נדפס ב"היום יום" כ"ב טבת.
^[14] קונטרס חנוך לנער ע"כ 34.
^[15] שער האותיות מד, א.
^[16] ויקיר פ"ט ג.
^[17] רמב"ן עה"ת ואתחנן ו. יח.
^[18] מגיד משנה סוף הל' שכנים.
^[19] ראה בארוכה כשי"ט הוספות סק"יט ואילך. ושי"ן.
^[20] שה"ש ו. ח. ובשה"ש עה"פ. וראה אה"ק סו"ס כט.

פרויקט זו נוסד בימי השבעה לזכרון ולע"י הרב גבריאל נח זוגותו רבקה הי"ד
- שלוחי כ"ק אדמו"ר במומבאי, אינדיא

נדפס ומופץ ע"י הרה"ת ר' שלמה לרר ומשפחתו שיחיו
שלמה נחמ"ה, צבי"ה זלאטע רייזל, שמואל, מנחם מענדל, ישראל אריה לייב, יוסף יצחק,
שניאור זלמן, חיה מושקא, אברהם דוד, אהרן, חנה